

ЕМОЦІЙНІСТЬ ЯК РЕЛЕВАНТНА РИСА ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МЕНТАЛІТЕТУ БУКОВИНЦІВ У ПРОЗІ М. МАТІОС

Процес розуміння й аналізу фразеологічного складу мови – це шлях до пізнання менталітету народу, його уявлень про світ. Тому в сучасній лінгвістиці нагальною постала потреба вивчення психокогнітивного аспекту фразеології (О. Селіванова); потрактування фразеологічних одиниць із позицій етнокультури та лінгвокраїнознавства (Н. Бабич, В. Білоноженко, В. Жайворонко, В. Кононенко, В. Лавер, О. Левченко, Р. Мінняло, М. Олійник, Н. Романюк, О. Селіванова, Г. Ступінська, Г. Удовиченко, В. Ужченко); дослідження фразеологізмів як репрезентантів національного менталітету й джерела народознавства (О. Майборода, О. Назаренко).

Фразеологічні одиниці (далі ФО) – явище самобутнє та специфічне. Вони не так описують навколишній світ, як інтерпретують його, виражаючи суб'єктивне, емоційне ставлення носія мови до дійсності [1, 88].

Фразеологічна вербалізація емоційності транслює особливості образного світосприйняття етносу та його мовного кодування, яке закорінене в національному менталітеті.

Не зважаючи на те, що творчості Марії Матіос приділено увагу в літературознавчих працях Я. Голобородька, Т. Гундорової, Т. Ткаченко, Р. Харчук та ін., у мовознавчих розвідках Н. Бербер, Т. Беляєвої, А. Вегеш, Ю. Вороніної, Л. Марчук, І. Тимченко, Н. Шарманової та ін. сьогодні стає доречним вивчення фразеологічного відтворення рис менталітету українців у прозі письменниці.

Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що феномен фразеологічних одиниць, в образній основі яких відбито характерологічні риси світобачення, які виступають складником поняття «менталітет» [7], в українській постмодерністській прозі ще недостатньо вивчений мовознавцями. Тому **метою** наукової розвідки є аналіз компонентних і семантико-функціональних особливостей ФО як вербалізаторів домінантної риси менталітету буковинців – емоційності – у художніх творах М. Матіос. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: систематизувати доробок учених щодо особливостей українського менталітету; визначити вирази ментальної специфіки людини на матеріалі фразеологізмів художніх творів Марії Матіос; дослідити фразеологічну інтерпретацію емоційності як домінантної риси менталітету буковинців кінця XIX – початку XX століття в прозі письменниці.

Зауважимо, що в україністиці вивчення національного менталітету розпочато в XIX столітті працями М. Костомарова, І. Нечуя-Левицького. Продовжили ці дослідження Д. Чижевський, О. Кульчицький, В. Русанівський, М. Холодний та інші. Менталітет – «це характер народу», про який писав В. фон Гумбольдт [2, 370] і який відображено не тільки в мові, а й у літературі, релігії, духовному житті нації. Значний вплив на формування менталітету конкретної спільноти відіграє «фактор регіоналізації, який заздалегідь визначає стиль мислення, емоції, повсякденні вербальні та реальні реакції індивідів і який здатний значно стримувати чи нейтралізувати вплив інших факторів» [8].

Термін «менталітет» ми розуміємо як глибинний рівень колективної та індивідуальної свідомості; сукупність установок, нахилів індивіда чи соціальної групи мислити, відчувати та сприймати світ певним чином (М. Коломієць, Л. Молодова, О. Назаренко).

Варто зазначити, що у фразеологічному доробку художніх творів М. Матіос представлено інтелектуальні, вольові, моральні, емоційні риси характеру індивіда. На нашу думку, домінантними рисами менталітету буковинців кінця XIX – початку XX століття, є духовне й емоційне, чуттєве начало, яке переважає над раціональним.

Фразеологізми в прозі письменниці виступають не самочинно, а крізь призму авторського художньо-образного світобачення: М. Матіос глибоко пізнала й філософськи осмислила психологію своїх краян, їхній спосіб життя, світобачення, традиції, культуру.

Вибрані фразеологізми можна умовно поділити на дві групи за критерієм модальності переживання: ФО, що виражають позитивні відчуття, і ФО, що відображають негативні відчуття. Переважають ФО зі значенням емоційних переживань негативної модальності, що визначає здатність до емоційного співпереживання, високий рівень фізичної та психічної реакції на негативні зовнішні подразники не лише фізичного, а й морального характеру.

На основі проведеного аналізу художніх творів М. Матіос «Майже ніколи не навпаки», «Солодка Даруся» та «Черевички Божої Матері» виокремлено ФО на позначення таких емоційних переживань негативної модальності, як хвилювання, тривога, розпач, страждання, страх, гнів, туга, відчай тощо.

Зокрема, у прозі письменниці численними є контексти, у яких функціонально значущі ФО із компонентами-соматизмами, що репрезентують хвилювання, розпач, тривогу: «*Їй сльозяться очі, їй шкребе в горлі, їй свербить у ямці під коліном...*» [6, 146] (пор.: *шкребе на душі*) – «кого-небудь охоплює почуття незадоволення, гіркоти, суму, неспокою, тривоги» [10, 964]; «*...і млість щоразу дужче й дужче розривали їй груди*» [4, 157] (пор.: *розривати груди*) – «1. Завдавати болю, примушувати страждати, переживати» [10, 757]; «*... і напівпритомна млість розливається їй від грудей до самого лона. Аж темніє в очах*» [4, 160] (пор.: *тьмариться в очах*) – «хто-небудь втрачає ясність, чіткість сприйняття (від втоми, перенапруження, хвилювання)» [10, 908]. В останньому реченні авторка за допомогою парцельованої ФО вдало відтворює емоційно-почуттєвий стан Теофіли, яка народила двох хлопчиків – Танасія і Прокопа – від чужинця (черкеса), перед яким не могла встояти її жіноча гордість. Завдяки ФО письменниці яскравіше відтворює стан тривоги, яка є передумовою страху жінки, причина якого – майбутнє повернення чоловіка з війни: «*Хоч як чекала Грицькова Теофіла, як готувалася до стрічі, а коли старшенький Амбросій перед самісіньким заходом сонця з порогу захлинувся словами «Мамо, тато!!!», вона вчула, що бухнула кров у голову*» [4, 149]. Наведені речення демонструють різноманітний набір синонімічних ФО у цій групі негативних емоцій, що пояснюємо складним і трагічним перебігом історичних подій, пов'язаних із становленням та розвитком українського народу, які певним чином формують менталітет нації.

Зміст домінуючої регіональної риси менталітету буковинців – емоції такої негативної модальності, як хвилювання, М. Матіос може позначати гіперболічно: «*Серце їй вилітає з грудей, але Петруня притискає його лівою рукою, а тоді зверху накриває ще й правою*» [4, 106] (пор.: *серце як не вискочить з грудей*) – «хто-небудь раптом відчув сильне хвилювання або переляк» [10, 797]. Своєрідність семантики ФО із компонентами *серце* запрограмована на структурному рівні, що визначає сприйняття українським етносом *серця* як активного творця емоційної дії, характер якої зумовлює семантика дієслова.

Емоційний стан передчуття як компонента хвилювання у свідомості українців асоціюється лише з діяльністю серця, його інтуїцією: «*Ой, чує моє серце, це нам так не минеться*» [5, 117] (пор.: *серце чує*) – «хто-небудь передбачає щось, підсвідомо здогадується про що-небудь» [10, 797].

Крім того, хвилювання буковинці аналогізують із рухом крові в голові: *бухкає кров у скроні та в серце* [4, 131]; *кров ударяла у скроні* [6, 132] (пор.: *кров бухає в голову*) – «хто-небудь перебуває в стані сильного хвилювання, збудження» [10, 399]. А тугу, відчай персонажів письменниці передає фразеологічними знаками моторних стереотипів етносу: *билася кулаками в голову* [4, 144; 5, 76; 5, 77]; *хапається за голову* [5, 6] (пор.: *братися за голову*) – «бути у відчаї, розпачі» [10, 58]. Ці фразеологічні одиниці називають не лише фізіологічний бік емоційної реакції, а й описують певні процеси зміни міміки людини, зовнішності загалом: «*Видно людей під поштою. А вони без лиця*» [6, 141] (пор.: *нема лиця*) – «хто-небудь змінюється на виду, стає дуже блідим від раптового сильного хвилювання» [10, 541].

Невід'ємним складником художніх творів М. Матіос є ФО, що акумулюють у собі такі домінуючі риси менталітету буковинців кінця XIX – початку XX століття, як емоції страху: *тіло вкривають мурашки* [4, 72]; «*Що ви такого зробили в суботу?! – питає Зіся і чує, як мурашки повзуть тілом*» [6, 183] (пор.: *мурашки пробігають по тілу*) – «2. Комуś стає страшно, моторошно, неспокійно і т. ін.» [10, 512]. Перш за все тремтіння людини під час небезпеки має на меті змусити людський організм повернутися до нормального психічного стану. Тремтіння у разі переляку характеризує готовність м'язів до втечі чи нападу: *б'ють дрижаки* [4, 140] (пор.: *дрижаки пробігають по спині*) – «хто-небудь тремтить від холоду, страху, хворобливого стану, нервового напруження і т. ін.» [10, 268]. Такі ФО пробуджують діяльність уяви й викликають переживання в читача.

Для інтенсифікації вияву емоційності почуття страху до складу ФО може входити підсилювальна частка аж: «*Вона аж зупиняє дихання, як згадує, які мав очі!*» [6, 64] (пор.: *затаїти дихання*) – «принишкнути, завмерти внаслідок сильного потрясіння, переляку» [10, 318].

Контекст вимагає використання ФО з компонентом-соматизмом волосся, яка сприяє переконанню читача, що в сімейній сазі М. Матіос «Солодка Даруся» втілено основні клейноди прозової манери письменниці – живопис характерів із народу, реставрація живої мови, непідробної говірки з рясними барвистими діалектизмами. У фрагментах цього художнього твору за допомоги парцеляції соматичної ФО за структурою двоскладного поширеного речення авторка яскравіше передає емоції страху, інтегральний зміст яких позначають стереотипи моторики: «*Ці двоє дурних і вечеряють за столом разом з псами. Волосся дибки стає на голові*» [5, 70]; «*Бо так дві добі біднятко без цицьки плаче – волосся на голові дйба стає*» [5, 119]; «*...і від такої картини у людей, здавалося, волосся також ставало дйбки...*» [5, 159] (пор.: *аж волосся стає вгору*) – «кому-небудь стає дуже страшно» [10, 144]. Волосся піднімається вгору, коли комуś дуже страш-

но, безпосередньої миттєвої загрози її життю немає. Страх виникає на підставі аналізу ситуації, зіставлення та узагальнення сприйманих явищ, прогнозування вірогідності небезпеки.

Інтерпретуючи емоційність негативної модальності як домінуючу рису менталітету буковинців, М. Матіос численно вдається до лінгвістичної градації, тобто «вираження градаційного ставлення мовця до предмета мовлення лексико-фразеологічними, словотворчими, морфологічними та синтаксичними засобами. Мовний зміст функціонально-семантичної категорії градації становить градаційна ознака мови, <...> уявлення про вимірність тієї чи тієї ознаки проходить крізь призму світовідчуття мовця як індивідуума з особистісною системою міри та структури градації» [3].

Зокрема, в авторській мові застосовано висхідну градацію в трансляції страху Іванки, яка, раз у раз лякаючись свого переслідувача, діставалася лісом дідового хутора: «*Огидний страх сковував їй ноги, мурашки повзли по спині, волосся ставало дибки...*» [6, 52]. Семантичну ємність метафори з ключовою лексемою страх підсилюють синонімічні ФО. Вербалізатори емоційності дівчинки розташовано таким чином, що кожна наступна ФО є насиченішою, виразнішою, ніж попередня. Як наголошує Р. Харчук, «письменники завжди шукає гостру інтригу, надає перевагу емоційному надміру, різко протиставляючи добро і зло, <...> пише про межові стани ефектно, але не ефективно» [11, 70 – 71].

У новелі саги М. Матіос «Майже ніколи не навпаки», в основі якої естакада психологічних візерунків із родинно-побутових колізій селянського життя, також зафіксовано актуалізацію страждання, тривоги у ФО із соматизмом *серце*: «*Серце йому зараз рвалося, немов ота попечена свинським їдлом тонка кишка в Стринадових руках, яку різник щойно викинув у помийне відро*» [4, 81] (пор.: *рвати серце*) – «1. Викликали страждання, душевний біль; завдавати мук» [10, 732]. Ці переживання сприйнято як самовільну руйнацію.

У фразеологічному доробку повісті «Черевички Божої Матері» є ФО на позначення емоційного стану страждання, муки. Значення цієї семантичної групи ФО акцентує інтенсивний вияв хвилювання й актуалізує сему «моральний біль». Відчуття занепокоєння асоційовано у свідомості персонажів із певним видом діяльності *серця*. Відчуття муки, страждання в психоментальному просторі буковинців аналогізовано з відчуттям фізичного болю, що різниться за характером і тривалістю: «*Серце дрижить їй у грудях*» [6, 118], із зменшенням об'єму *серця*: «*У Іванки стиснулося серце від кривавого виду Якова Капетутера*» [6, 178].

Ці переживання українці сприймають також як зрушення з місця *серця*, швидко вилучення його з тіла: «*...Іванка <...> зіщулюється, стискається равликом, намагаючись не слухати, як пташкою вилітає з грудей її маленьке сердечко*» [6, 37] (пор.: *серце ледь не вискочить із грудей*) – «хто-небудь раптом відчув сильне хвилювання або переляк» [6, 797]; «*Шум вітру у кронах чи поодинокій змах крил сполоханого птаха над головою знову пускає галопом її перелякане серденько – і дитина хіба лише не плаче, притулившись чолом до бука коло роздоріжжя*» [6, 39] (пор.: *роздирати серце на шматки*) – «завдавати кому-небудь душевного болю, переживань» [10, 748].

Дієслівні супровідники соматизму *серце* вказують, крім того, на різний за інтенсивністю стукіт: «Іванка відчула, як швидко, несамовито забилося в ній *серце*» [6, 122] і співвідносять сприйняття тривоги із збоєм ритму, дії життєво важливого органу: «*Іванка чує, що в неї зупиняється серце: красний комісар назвав її діда Івана!*» [6, 149]. В емоційному світі буковинців, як доводить фактичний матеріал, панує не холодний раціональний розрахунок «голови», а жагучий поклик «серця». Етнопсихологи називають це «кордоцентричністю українського народного духу, що впливає з риси національного характеру – переваги емоцій та почуттів над інтелектом і волею» [9, 92].

Впадає в око детальне відтворення емоційно-експресивних діалогів персонажів художніх творів М. Матіос, у яких авторка подбала про життєву правдивість кожної деталі за допомоги ФО: «*... а він усе ж не каліка <...> шляк би го був трафив ще в моїй утробі, як мені дні коротає тою горілкою, згорів би був, дай Боже <...> А най мій язик чиряки обциплять, яке дурне сказала!*» [5, 5]. Функціональна ємність вигуків ФО імперативного характеру щільно переплетена з природною лайливістю та забобонністю буковинських селян, відображаючи не тільки регіональні, а й національні риси менталітету українців.

Зауважимо, що перипетії життя мешканців сіл Західної України супроводжені вживанням численних ФО-лайок: «*Навіть коли б сюди надійшов такий самий немічний (шляк би його не трафив понині!) її Іван із канчуком у руках*» [4, 122]; «*А ви питаєте, що стряслося у мене, най шляк вас трафить з таким вихованням!*» [5, 52] (пор.: *шляк би трафив*) – «уживається для вираження крайнього незадоволення або обурення ким-, чим-небудь, зневаги, зла до когось» [10, 966]; «*Усохли би були тоді йому руки*» [4, 82] (пор.: *щоб руки повсихали*) – «1. Уживається для вираження погрози, побажання зла кому-небудь» [10, 772]; «*Язык би ваш чиряками обкинуло, Штефко, яке пусте пророкуете!*» [5, 94] (пор.: *хай язик у роті руба стане*) – «уживається для вираження великого незадоволення чіми-небудь словами, розмовами» [10, 976]; «*Заткайся, заткала би тя лиха година! Не видиш, ледь жива ходить...*» [5, 32]; «*...та й понесло їх з тими*

фанами перед батька в пекло, несла би їх лиха година» [5, 130] (пор.: *побила б тебе лиха година*) – «1. Уживається для вираження незадоволення з приводу когось, чого-небудь» [10, 176].

Аналізовані ФО репрезентують нагнітання психологічної атмосфери та служать для відтворення збудженого емоційного стану героїв у момент мовлення: «*Мой, бре, аби гезунт! І куда ви, тату Борсук, дивився до сьогодні, шкіра би на вас була тріснула?!*» [6, 29]; «*Що ти таке собі надумала, пес би його губи лизав, що Маєра через тебе леда шляк не трафив*» [6, 31].

У процесі дослідження привертають увагу непоширені ФО з позитивним емоційним навантаженням: «*...як зарежоче – ніби горіх з усієї сили потрусить, у мент «сирітки» укривють тіло*» [6, 99] (пор.: *мурашки сипнули по тілу*) – «1. Хтось тремтить, здригається від хвилювання, радості, впливу чого-небудь на органи чуття» [10, 512].

У кількох реченнях саги «Майже ніколи не навпаки» реєструємо ФО, які позначають внутрішній стан радості, полегшення: «*А він тоді зм'якнув серцем від жалісливого флінккання своєї одиначки*» [4, 87] (пор.: *розм'якшувати серце*) – «викликати у кого-небудь почуття доброти, лагідності; розчулювати когось» [10, 120]; «*І скине камінь із душі*» [4, 163] (пор.: *як камінь з душі спав*) – «кому-небудь стало легко, спокійно, хтось заспокоївся» [10, 363]; «*Дорогий пане-товаришу! – казав довстріч Кирило чи то малому, чи то старому – і відкрита усмішка тягнулася йому до самих вух*» [4, 163] (пор.: *аж до вух*) – «1. Щиро, від душі, широко розкриваючи рот» [10, 162]. Такі фразеологізми зберігають мовну символіку української свідомості, особливості національного характеру, культуру, звичаї і транслюють ці знання наступним поколінням.

Отже, аналіз художніх творів М. Матіос свідчить, що напружений душевний стан персонажів як наскрізний мотив прози письменниці супроводжують фразеологічні одиниці зі значенням емоційних переживань негативної модальності (хвилювання, страждання, гнів, тривога, страх, туга, відчай, лайливість) як домінуючої риси менталітету буковинців кінця XIX – початку XX століття. Оформлення компонентного складу ФО здійснено за моделями дієслово та іменник (без прийменника чи з прийменником); за схемою простого двоскладного непоширеного/ поширеного речення. Антропоцентричність та аналогізація предметного світу у свідомості людини зумовлюють особливу значущість у номінативних процесах соматизмів.

У подальшому перспективним є дослідження релевантності фразеологізмів на відтворення ментальної діяльності людини в ідіостилі Марії Матіос.

Список використаних джерел

1. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / І. О. Голубовська. – К., 2004.
2. Гумбольдт В. фон Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт – М. : ОАО ИГ «Прогресс», 2000. – 400 с.
3. Марчук Л. М. Категорія градації в сучасній українській літературній мові [Електронний ресурс] / Л. М. Марчук. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?..
4. Матіос Марія Майже ніколи не навпаки / Марія Матіос. – Львів: ЛА «Піраміда», 2007. – 176 с.
5. Матіос Марія Солодка Даруся / Марія Матіос. – Львів: ЛА «Піраміда», 2007. – 188 с.
6. Матіос Марія Черевички Божої Матері вирвана сторінка з буковинської саги: Повість / Марія Матіос. – Львів: ЛА «Піраміда», 2013. – 208 с.
7. Назаренко О. В. Українська фразеологія як вираження національного менталітету / О. В. Назаренко // автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 – Дніпропетр. нац. ун-т., 2001. — 18 с.
8. Побочий І. А. Менталітет українського суспільства: витоки та сучасний стан [Електронний ресурс] / І. А. Побочий. – Режим доступу : // www.nbuv.gov.ua/portal/.../91-07.pdf
9. Старовойт І. Збіг і своєрідності західноєвропейської та української ментальностей / І. Старовойт. – Київ – Тернопіль : «ТАНГ», 1997. – 253 с.
10. Фразеологічний словник української мови / Укл.: Білоноженко В. М. та ін. – К. : «Наукова думка», 1999. – 984 с.
11. Харчук Р. Б. Сучасна українська проза: постмодерний період / Р. Харчук. – К. : «Академія», 2008. – 248 с.

Анотація. У статті досліджено фразеологічні одиниці, що транслюють емоційність як домінуючу рису менталітету буковинців кінця XIX – першої половини XX століття в художніх творах Марії Матіос. З'ясовано компонентний склад і семантико-функціональну різноплановість фразеологічної вербалізації емоційних станів персонажів письменниці. Виявлено, що основу ментальної характеристики буковинців складають фразеологічні одиниці, які репрезентують емоційні переживання негативної модальності.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, менталітет, домінуюча регіональна риса менталітету, емоційність, художній твір.

Summary. The article under consideration deals with the process of understanding and analyzing of the phraseological composition of language. This process is stressed as a way to know the mentality of the people, their ideas about the world. The author thoroughly investigates phraseological units that convey emotiveness as the dominant feature of mentality of the inhabitants of Bukovyna of the late 19th – early 20th century in the works of fiction “Almost never vice versa”, “Sweet Darusya” and “Our Lady Slippers” Mary Matios.

The term “mentality” is understood by the author as the deeper level of collective and individual consciousness; a set of attitudes, aptitudes of an individual or social group to think, feel and perceive the world in a certain way.

It is emphasized that the dominant features of mentality of the inhabitants of Bukovyna of the late 19th – early 20th century is spirituality, emotional and sensual origin which prevails over the rational.

There are observed phraseological units divided into two groups according to the criterion of experiences modality: phraseologisms expressing positive feelings and phrasemes expressing negative feelings. Priority of phraseological units are discovered with a value of emotional experiences of negative modality which determines the capacity for emotional empathy, high level of physical and mental reactions to negative extrinsic stimuli not only physical but also moral.

The author stresses the relevance of the investigated units, i.e. their cordocentricity: a sense of anxiety in the consciousness of the characters is associated with a certain kind of activity of the heart.

It was found that the design of phraseological units components as interpreters of emotiveness of the inhabitants of Bukovyna in the works of fiction of M. Matios made in three main models: verb + noun (without a preposition or with preposition); according to the scheme of a simple two-member unextended sentence; according to the scheme of a simple two-member extended sentence.

It was revealed that the functional capacity of interjectional phraseological units of imperative character is tightly intertwined with the natural foul expressiveness and superstition of the peasants of Bukovyna, explicating not only regional but also national features of Ukrainian mentality.

Keywords: phraseological unit, mentality, defining regional characteristics mentality, emotion, artistic work.

Отримано: 17.10.2015 р.

УДК 811.111'373

Єсипенко Н.Г.

АНТРОПОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ МЕТАФОРИЗАЦІЇ ТЕРМІНІВ

Метафора – складне і багатоаспектне явище. Вивчення метафори спрямоване в логіко-філософське, лінгвістичне, лексикографічне і когнітивно-психологічне рідчища (А. Вежбицька, А. Залізник, В. Москвін, Ж. Lakoff, М. Black, Е. Sweetser та ін.). У різні часи, окремі вчені звертали увагу на дві функції метафори: вона є засобом позначення того, що не має назви, і також засобом створення художньої мови [1, 11]. Таким чином наголошувалась саме номінативна функція метафори. Визнаним є факт існування двох типів метафори: художньої та мовної. Існують відмінності між зазначеними типами метафор, що полягають у ступені експліцитності образу та функції у мові, проте когнітивні процеси порівняння (симіляції), які лежать в основі метафоричного переносу, у мовній і художній авторській метафорі принципових розбіжностей не фіксують. І мовна, і художня метафори є двома специфічними маніфестаціями єдиного універсального когнітивного процесу [4, 49]. Мовна метафора широко репрезентована у словниках різного типу (у тому числі наукових і вузькогалузевих), тому деякі метафори є науковими. У свою чергу наукова метафора чи термінологізована метафора є водночас мовною метафорою, оскільки вона формується та функціонує у мові науки. Наукові розвідки, історія вивчення метафор і їх концептуальна природа уможливили виокремлення метафори в об'єкт міждисциплінарної дисципліни – метафорології. Проте *актуальним* залишається питання метафоризації термінів.

Мета статті полягає у висвітленні процесу метафоризації термінів шляхом семантичних зсувів у значенні лексеми-основи. Серед *завдань* дослідження зазначимо такі: проаналізувати підходи до вивчення метафор, проілюструвати приклади семантичних модифікацій в англійських термінах, охарактеризувати когнітивний механізм метафоризації. *Матеріалом* вивчення слугувала англійські термінологічні словники військової та геодезичної сфер. Арістотель вперше сформулював положення про метафору, основною функцією якої є пошук подібності. Тлумачення метафори в античній, класичній і когнітивній лінгвістиці ґрунтуються на визнанні подібності